

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการสัมภาษณ์สตรีที่มีบุตรคนสุดท้ายของอายุ 0-24 เดือน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 548 ราย ตั้งแต่วันที่ 14 มีนาคม 2528 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2528 รวมเวลา 2 $\frac{1}{2}$ เดือน สรุปผลได้ดังนี้

เมื่อศึกษาถึงการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เมื่อแรกคลอดลูกคนสุดท้าย พบว่า มีสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่นาน 1-3 เดือนมากที่สุดถึงร้อยละ 35.2 รองลงมาคือ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่นานกว่า 12 เดือนมีถึงร้อยละ 23.6 การที่สตรีส่วนมากเลี้ยงลูกด้วยนมแม่นาน 1-3 เดือน อาจเนื่องมาจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่สตรี เหล่านักพ่อนภายหลังคลอด (ซึ่งก็เป็นผู้ที่มาอาชีพทำขาย-กรรมกร และไม่มีรายได้ภายหลังคลอด) จึงมีเวลาดูแลและไ้หม่มลูกด้วยตนเอง โดยเฉพาะระยะนี้เป็นระยะ "อยู่ไฟ" ซึ่งนานประมาณ 45 วัน ส่วนกลุ่มที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่นานกว่า 12 เดือน มี 23.6% นั้นอาจเนื่องมาจากสตรีกลุ่มนี้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ภายหลังคลอดเพียงอย่างเดียวไม่ยอมเปลี่ยนชนิดของนม และ/หรือไ้หม่มแม่อย่างสม่ำเสมอจึงทำให้ทารกพอใจนมแม่ สตรีจึงยังคงใช้นมตนเองในการเลี้ยงลูกตลอดมาดังกล่าว ดังแสดงในตารางที่ 1

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 รอยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่(เมื่อแรกคลอด) จำแนกตามระยะเวลาที่ให้นมลูก

ระยะเวลาที่ให้นมลูก(เมื่อแรกคลอด)			รอยละ
ต่ำกว่า	1	เดือน	5.1(23)
	1-3	เดือน	35.2(160)
	4-6	เดือน	16.1(73)
	7-9	เดือน	11.0(50)
	10-12	เดือน	9.0(4)
นานกว่า	12	เดือน	23.6(107)
	รวม		100.0(454)*

* มี 94 รายที่ไม่เคยเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

ตารางที่ 2 แสดงถึงพฤติกรรมการเลี้ยงลูกของสตรีภายหลังคลอด 8 วัน ระยะเวลาที่สตรีหลังคลอดเริ่มแข็งแรงขึ้นภายหลังจากที่อ่อนเพลียเนื่องจากการคลอด พบว่า ยังมีสตรีที่ให้นมแม่อย่างเต็มที่ถึงร้อยละ 51.1 รองลงมาคือ การให้นมแม่ร่วมกับนมผสมมีร้อยละ 28.5 ซึ่งที่จริงแล้วในระยะ 8 วันภายหลังจากคลอดทารกควรได้รับนมแม่เพียงอย่างเดียว แต่การที่แม่ให้นมผสมหรืออาหารเสริมร่วมด้วย อาจเนื่องจากสตรีบางรายไม่เคยเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ตั้งแต่ระยะแรกภายหลังคลอด หรือได้รับคำแนะนำและมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องในเรื่องการดูแลทารก ดังจะเห็นได้ว่ามีสตรีจำนวนไม่น้อย (ร้อยละ 28.5) ที่เริ่มให้อาหารเสริมแก่ลูกตั้งแต่ 8 วันภายหลังคลอด ข้อมูลแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละของสตรีจำแนกตามประเภทของอาหาร-นม ที่ให้เด็ก (เมื่อวันที่ 8)

ประเภทของอาหาร-นม	ร้อยละ
นมแม่	51.1(280)
นมผสม	19.0(104)
นมแม่ นมผสม	28.5(156)
นมแม่ อาหารเสริม	0.7(4)
นมผสม อาหารเสริม	0.4(2)
นมแม่ นมผสม อาหารเสริม	0.4(2)
รวม	100.0(548)

เมื่อศึกษาดังการให้อาหาร-นมในปัจจุบัน (ขณะที่สัมภาษณ์) พบว่า มีสตรีร้อยละ 2.0 เท่านั้นที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว และพบว่ามีสตรีร้อยละ 44.5 ที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสมร่วมกับอาหารเสริม ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะ เมื่อลูกโตขึ้น ผู้เป็นแม่ต้องเปลี่ยนแปลงแผนในการให้อาหารให้เหมาะสมแก่วัยของลูก (สตรีที่มีลูกอายุ 0-3 เดือน มี 61 ราย) แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ยังมีสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมร้อยละ 5.5 กลุ่มที่ให้นมแม่ร่วมกับอาหารเสริมร้อยละ 26.1 และกลุ่มที่ให้นมแม่ร่วมกับนมผสมและอาหารเสริมมีร้อยละ 11.5 ในกลุ่มที่ได้รับอาหารเสริมเพียงอย่างเดียวซึ่งมีร้อยละ 6.8 เป็นกลุ่มของมารดาที่มีบุตรอายุประมาณ 24 เดือน (2 ปี) ซึ่งหย่านมแล้วและให้เด็กรับประทานอาหารวันละ 3 มื้อเหมือนกับคนอื่นๆ ในบ้าน ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ร้อยละของสตรีจำแนกตามการให้อาหาร-นม แก่ลูกในปัจจุบัน

ประเภทของอาหาร-นม	ร้อยละ
นมแม่	2.0(11)
นมผสม	3.6(20)
นมแม่ นมผสม	5.5(30)
นมแม่ อาหารเสริม	26.1(143)
นมผสม อาหารเสริม	44.5(244)
นมแม่ นมผสม อาหารเสริม	11.5(63)
อาหารเสริม	6.8(37)
รวม	100.0(548)

ในการรับคำแนะนำให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ พบว่า สตรีส่วนมากได้รับคำแนะนำจาก บุคลากรทางการแพทยึกเป็นร้อยละ 74.2 ทั้งนี้เพราะปัจจุบันทางกระทรวงสาธารณสุขมีนโยบาย ให้บุคลากรทางการแพทยเป็นผู้ทำหน้าที่กระตุ้นให้สตรีหันมาให้นมตนเองในการเลี้ยงลูกมากขึ้น การให้คำแนะนำนี้ทำขึ้นในระยะก่อนคลอด(ระยะฝากครรภ์) และภายหลังคลอด โดยจัดการสอน และ แนะนำการเลี้ยงดูบุตรตลอดจนแนะนำชนิดและประเภทของนมที่จะใช้เลี้ยงทารกด้วย ซึ่ง จัดใหม่เฉพาะในโรงพยาบาลเท่านั้น ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบมักจะเป็นพยาบาลฝ่ายเวชกรรมสังคม และพยาบาลฝ่ายส่งเสริม ซึ่งอาจมีวิธีการแนะนำที่แตกต่างกันไป เช่น แนะนำเป็นรายบุคคล แนะนำเป็นรายกลุ่ม หรืออาจใช้วีดิแจกเอกสาร เป็นต้น ส่วนการดูแลภายหลังคลอดถ้าอยู่ในเขต เทศบาลก็อาจมีพยาบาลฝ่ายส่งเสริมและป้องกันโรคมมาเยี่ยมและให้คำแนะนำวิธีการเลี้ยงดูบุตร (ในกรณีสำรวจพบในเขตท้องที่นั้นๆ) ของสตรีผู้นั้น (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ร้อยละของสตรีจำแนกตามผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

ผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่	ร้อยละ
บุคลากรทางการแพทย์	74.2(184)
บุคคลอื่น ๆ	25.8(64)
รวม	100.0(248)

หมายเหตุ มีสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ 248 ราย (ขอละให้สัมภาษณ์)

จากการศึกษาเกี่ยวกับเวลาที่สตรีเริ่มให้นมแม่แก่ลูกครั้งแรก (ตารางที่ 5) พบว่า สตรีถึงร้อยละ 75.4 ที่เริ่มให้นมแม่แก่ลูกครั้งแรกเมื่อลูกอายุ 2-3 วัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากภายหลังคลอดวันแรกสตรียังไม่มึนน้ำนมและอ่อนเพลียเนื่องมาจากการคลอด ส่วนทารกก็มักจะถูกแยกจากมารดาโดยอยู่ในความดูแลของพยาบาล เพราะต้องการให้สตรีได้พักผ่อนภายหลังคลอดและนำทารกมาให้สตรีให้นมเฉพาะ เวลานั้นหลังคลอดในวันที่ 2-3 ถ้าทารกถูกนมแม่ก็จะเป็นการกระตุ้นให้น้ำนมแม่หลั่งออกมาเร็วขึ้นกว่าปกติ บางรายถ้าไม่ได้รับการกระตุ้นโดยการดูดของทารกก็มักจะมีน้ำนมไหลในวันที่ 4-6 หลังคลอด และอาจเกิดการอักเสบของเต้านม (Breast engorgement or Mastitis) ขึ้นได้

ตารางที่ 5 ร้อยละของสตรีจำแนกตามอายุของลูกเมื่อเริ่มให้นมแม่ครั้งแรก

อายุของลูกเมื่อเริ่มนมแม่ครั้งแรก	ร้อยละ
0 - 1 วัน	21.4(53)
2 - 3 วัน	75.4(187)
4 - 7 วัน	2.4(6)
7 วันขึ้นไป	0.8(2)
รวม	100.0(248)

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลี้ยงลูกคววมผสม พบว่า ผู้ทำหน้าที่ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกคววมผสมเป็นบุคลากรทางการแพทยร้อยละ 28.6 ส่วนบุคคลอื่นๆ ซึ่งได้แก่ สามีของสตรี มารดา เพื่อนบ้าน และเิงการโฆษณา นอกจากนี้รวมถึงการตัดสินใจด้วยตนเองตลอดจนการที่สตรี เคยเห็นแบบแผนการเลี้ยงลูกในโรงพยาบาลซึ่งมีทั้งสิ้นร้อยละ 71.4 ถึงแม้ในปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขจะไดห้ามการโฆษณาการใช้นมผสมเลี้ยงทารกแต่ยังมีไดห้ามมิให้เลี้ยงทารกคววมผสมในโรงพยาบาล ในการให้คำแนะนำวิธีการเลี้ยงทารกที่ทางโรงพยาบาลจัดให้แก่สตรีภายหลังคลอดก็มีการสอดแทรกเรื่องนมผสม โดยอธิบายในกรณีที่สตรีไม่สามารถเลี้ยงลูกคววมตนเองได้ ตลอดจนแบบแผนที่โรงพยาบาลดูแลทารกในวันแรกหลังคลอดแทนแม่ ก็จะให้นมผสมแก่ทารกและเมื่อกลับบ้านสตรี เหล่านี้ก็ตัดสินใจเลี้ยงลูกคววมร่วมกับนมผสม(ดังแสดงไว้แล้วในตารางที่ 2) ยิ่งเพราะเกรงว่า หากเปลี่ยนชนิดของนมจะ เกิดอันตรายกับลูกซึ่งถึงแม่สตรีจะบอกว่า ตนเองตัดสินใจเลี้ยงลูกคววมผสมเอง แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า บุคลากรทางการแพทย์จะเป็นผู้ให้คำแนะนำทางอ้อม นอกจากนี้ยังได้รับคำแนะนำจากเพื่อนบ้าน ญาติ สามี และมารดาของสตรีด้วย (แสดงในตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกคววมผสม จำแนกตามผู้ให้คำแนะนำในการใช้นมผสม

ผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกคววมผสม	ร้อยละ
บุคลากรทางการแพทย์	34.0(102)
บุคคลอื่นๆ	66.0(198)
รวม	100.0(300)

การให้นมผสมแก่ลูกครั้งที่สตรีไม่สามารถเลี้ยงลูกคววมแม่ พบว่า สตรีให้นมผสมแก่ลูกตั้งแต่ในระยะ เดือนแรกของอายุลูกมากที่สุดคือร้อยละ 49.7 รองลงมาคือเมื่อทารกอายุ 1-3 เดือนมีร้อยละ 21.7 และมีถึงร้อยละ 15.7 ที่ให้นมผสมแก่ลูกครั้งแรกเมื่อลูกอายุมากกว่า 12 เดือน สำหรับกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ให้นมแม่นานด้วย (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม จำแนกตามอายุของลูกเมื่อให้นมผสมครั้งแรก

อายุของลูกเมื่อให้นมผสมครั้งแรก	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 เดือน	49.7(149)
1 - 3 เดือน	21.7(65)
4 - 6 เดือน	7.3(22)
7 - 9 เดือน	4.0(12)
10 - 12 เดือน	1.7(5)
มากกว่า 12 เดือน	15.7(47)
รวม	100.0(300)

ในการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงลูกบุตร ผู้วิจัยได้จำแนกตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษาค้างนี้

1) ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา และศาสนาที่สตรีนับถือ พบค้างนี้ สตรีที่มีอายุมากกว่า 35 ปี เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 45.5 ใกล้เคียงกับสตรีที่มีอายุ 16-35 ปี ซึ่งเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 45.2 ในทำนองเดียวกัน พบว่า สตรีในกลุ่มอายุ 16-35 ปี และกลุ่มอายุ 35 ปีขึ้นไป ไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันคือ 54.8 และ 54.5 ตามลำดับ เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอายุของสตรีกับการเลี้ยงด้วยนมแม่ ก็พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ อายุของสตรีไม่ได้เป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการเลี้ยงลูกของสตรีที่ศึกษา ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภารดี เต็มเจริญ(2525) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของมารดาต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กับชนิดของนมที่ใช้ในการเลี้ยงบุตรในคลินิกสุขภาพเด็กดีที่โรงพยาบาลรามธิบดี และ โรงพยาบาลเด็ก จำนวน 210 ราย พบว่า อายุของสตรีไม่มีผลต่อการเลือกใช้นมในการเลี้ยงลูก อีกประการหนึ่งอาจเนื่องมาจากสตรีมีภาวะโภชนาการที่ดีจึงทำให้สามารถผลิตน้ำนมได้เพียงพอสำหรับทารกทั้งในกลุ่มสตรีที่อายุ 16-35 ปี และกลุ่มสตรีที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป

ปัจจัยด้านการศึกษา พบว่า ไม่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างมากนักระหว่างสตรีที่มีการศึกษาและไม่มีการศึกษา กล่าวคือ สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า เลี้ยงลูกด้วยนมแม้อยู่ระยะ 46.4 ส่วนสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เลี้ยงลูกด้วยนมแม้อยู่ระยะ 42.9 และไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ประมาณร้อยละ 57.1 ผลที่พบดังกล่าวนี้ให้เห็นว่า ระดับการศึกษาของสตรี ไม่ได้ เป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมการ เลี้ยงลูกของสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษารุ่นนี้ ผลที่ได้พบดังกล่าวนี้ต่างจากที่พบกันในงานวิจัยทั่วไปที่ว่า การศึกษามักจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในหลายๆด้าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่า การศึกษาที่สตรีทั้งสองกลุ่มได้รับมานั้นอยู่ในระดับที่เกือบจะ เท่าเทียมกันจนไม่อาจทำให้เกิดความแตกต่างในแง่ของทัศนคติหรือการ เปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมได้ กลุ่มที่มีการศึกษาไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในขณะที่ สัมภาษณ์มาราย เพียงแต่อ่านออกเขียนได้ภาษาไทยบางคำเท่านั้น เพราะว่างเว้นจากการศึกษา มานาน ดังนั้นในปัจจุบันเมื่อทำงานแล้วก็ได้สนใจที่จะเล่าเรียนเพิ่มเติม จึงพบว่า การศึกษา ระดับพื้นฐาน ไม่มีผลต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในปัจจุบัน รวมทั้งความรู้ในเรื่องการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ก็ได้เป็นส่วนหนึ่งในระบบการศึกษาอีกด้วย ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ระดับการศึกษาของสตรี ไม่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างกันในพฤติกรรมการ เลี้ยงลูก

ปัจจัยด้านศาสนา เมื่อพิจารณาดังอิทธิพลของศาสนาต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงลูกด้วย อัตราร้อยละ พบว่า สตรีที่นับถือศาสนาอิสลามเลี้ยงลูกด้วยนมแม้อยู่ระยะ 50.8 ซึ่งมีจำนวนมากกว่า สตรีที่นับถือศาสนาพุทธซึ่งมีเพียงร้อยละ 43.3 หรืออีกนัยหนึ่งสตรีที่นับถือศาสนาพุทธ ไม่เลี้ยงลูกด้วย นมแม่อ้อยู่ระยะ 56.7 ส่วนสตรีที่นับถือศาสนาอิสลามไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 49.2 ซึ่ง หากจะดูจำนวน ร้อยละ ก็คงพบถึงความแตกต่างที่พอสมควร

อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ทางสถิติด้วยค่า χ^2 เกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อ พฤติกรรมการ เลี้ยงลูก พบว่า การที่สตรีจะนับถือศาสนาพุทธหรืออิสลามก็ได้ไม่มีผลต่อการที่สตรีจะ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่หรือไม่ จากการศึกษาของ กุซงัก กุณพลบุตร (2525) ก็พบว่า ศาสนาไม่มีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมอนามัยแต่อย่างใด สำหรับข้อบัญญัติทางศาสนาของศาสนาอิสลามมีผู้ให้ความสนใจในบทที่ เกี่ยวกับการ เลี้ยงลูกน้อยมาก เพราะคนส่วนน้อยที่ศึกษาพระคัมภีร์องค์ระอาณอย่างละเอียด บทบัญญัติ ในเรื่องหน้าที่ของสตรี เป็นอีกข้อหนึ่งที่ได้รับควมสนใจน้อยมาก อีกประการหนึ่งอาจเนื่องมาจาก อิทธิพลจากประเทศทางตะวันตกปัจจุบันมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงแนวทางการดำรงชีวิตประจำวัน อย่างมาก การให้ความสนใจต่อบทบัญญัติของศาสนาก็ลดลงและประกอบกับการตีความในบทบัญญัติของ พระคัมภีร์อาจไม่เคร่งครัดนักเป็นไป ทำให้ผู้ปฏิบัติเลยในการปฏิบัติซึ่งถ้าตีความในเรื่องการให้นมลูก

ในระยะเวลาจนถึง 2 ปีนั้น ในบทบัญญัติเดิมคงหมายถึง "นมแม่" แต่วิวัฒนาการปัจจุบันทำให้เกิดมี "นมผสม" เกิดขึ้น ดังนั้นคำว่า "นม" ในพระคัมภีร์ จึงอาจแปลความว่า "นมแม่หรือนมประเภทอื่นๆ" ก็ได้ อย่างไรก็ตามการศึกษารังนี้พบว่า สตรีที่นับถือศาสนาพุทธ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่น้อยกว่าสตรีที่นับถือศาสนาอิสลาม ดังแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และศาสนาที่สตรีนับถือ

ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของสตรี	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
อายุ			
16 - 35 ปี	45.2(223)	54.8(270)	100.0(493) NS
35 ปีขึ้นไป	45.5(25)	54.5(30)	100.0(55)
ระดับการศึกษา			
ประถมศึกษาปีที่ 4 และต่ำกว่า	46.4(170)	53.6(196)	100.0(366) NS
สูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4	42.9(78)	57.1(104)	100.0(182)
ศาสนา *			
พุทธ	43.3(181)	56.7(227)	100.0(418) NS
อิสลาม	50.8(65)	49.2(63)	100.0(128)

* มีสตรี 2 ราย ที่นับถือศาสนาคริสต์ และมีโค่นำมาวิเคราะห์

$\chi^2 > .05$

2) ปัจจัยด้านระดับการศึกษาของสามี และศาสนาที่สามีนับถือ พบดังนี้คือ จากการศึกษาดังอิทธิพลของระดับการศึกษาของสามีที่มีต่อพฤติกรรม การเลี้ยงลูกของสตรีในชุมชนแออัด พบว่า สตรีที่สามีมีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า เลี้ยงลูกด้วยนมแม้น้อยกว่า 47.2 ส่วนสตรีที่สามีมีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 42.7 ภายหลังจากวิเคราะห์ทางสถิติด้วยค่า χ^2 พบว่า ความแตกต่างของระดับการศึกษาของสามีไม่ได้นำมาซึ่งผลต่อแบบแผนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ทั้งนี้เนื่องจากว่า สามีมิได้เป็นผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบโดยตรงในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ซึ่งเป็นหน้าที่ของสตรี ดังนั้น ไม่ว่าสามีจะมีการศึกษา

สูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 จึงไม่พบว่า การศึกษาของสามีมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมการเลี้ยงลูกของสตรี (ตารางที่ 9)

เป็นที่น่าสังเกตว่า สตรีที่สามีมีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า และกลุ่ม สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในจำนวนร้อยละที่มากกว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และสตรีที่สามีมีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ตารางที่ 8)

สำหรับศาสนาของสามีก็เช่นกัน พบว่า สตรีที่สามีนับถือศาสนาอิสลามเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 48.8 ซึ่งมากกว่าสตรีที่สามีนับถือศาสนาพุทธที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 44.2 และสตรีที่สามีนับถือศาสนาพุทธไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 55.8 ส่วนสตรีที่สามีนับถือศาสนาอิสลามไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 51.2 เมื่อพิจารณาร่วมกับตารางที่ 4 จะพบว่า มีแบบแผนที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันกับที่พบในเรื่องการศึกษาอีกด้วย ซึ่งถ้าพิจารณาจากจำนวนร้อยละก็ถึงพบถึงความแตกต่างที่พอสมควร ดังแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ร้อยละของสามีของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามระดับการศึกษา และศาสนา

ข้อมูลของสามี	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
ระดับการศึกษาของสามี			
ประถมศึกษาปีที่ 4 และต่ำกว่า	47.2(146)	52.8(163)	100.0(309) NS
สูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4	42.7(102)	57.3(137)	100.0(239)
ศาสนา			
พุทธ	44.2(187)	55.8(236)	100.0(423) NS
อิสลาม	48.8(61)	51.2(64)	100.0(125)

2 > .05

I15919523

3) ปัจจัยคานการทำงานของสตรี ลักษณะการทำงานของสตรีและการทำงานของสามี ในตารางที่ 10 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีทั้งก่อนคลอดและภายหลังคลอดตลอดจนลักษณะของงานที่ทำ พบว่า การทำงานของสตรีเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากสตรีมีความจำเป็นในการช่วยหารายได้จนเกือบครอบครัวมากขึ้น จึงต้องออกหางานทำนอกบ้านเพื่อให้ครอบครัวมีสิ่งที่ต้องการในการดำรงชีวิตตามความปรารถนา การทำงานของสตรีมีความสัมพันธ์กับการไถนลูกและชนิดของนมที่ใช้เลี้ยงลูก (Landman and Lyon : 1976 : 43-57) เพราะสตรีที่ทำงานโดยเฉพาะทำงานนอกบ้านมีเวลาไถนลูกน้อยมากเนื่องจากการไถนนมแม่นั้นสตรีต้องเป็นผู้ไถนเอง ส่วนนมผสมนั้นผู้ที่ไม่ใช่มารดาสามารถให้ได้ จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า สตรีที่ไม่ได้ทำงานก่อนคลอดเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 48.3 ส่วนกลุ่มที่ทำงานก่อนคลอดเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 43.4 เมื่อวิเคราะห์อิทธิพลของการทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอดที่มีต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร โดยใช้ค่า χ^2 พบว่า การทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอดเป็นเหตุการณ์ในอดีต แต่พฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรในขณะสัมภาษณ์เป็นพฤติกรรมที่อาจถูกกำหนดโดยองค์ประกอบและสถานการณ์แวดล้อมในปัจจุบันที่มีอิทธิพลมากกว่าการทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอด ดังนั้นจึงพบว่า การทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรน้อยมาก ดังแสดงในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามการทำงานของสตรีในระยะก่อนคลอด และการทำงานปัจจุบัน

ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของสตรี	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
การทำงานของสตรี ก่อนคลอด			
ไม่ได้ทำงาน	48.3(100)	51.3(107)	100.0(207) ^{NS}
ทำงาน	43.4(148)	56.6(193)	100.0(341)
การทำงานของสตรีในปัจจุบัน			
ไม่ได้ทำ	50.5(160)	49.5(157)	100.0(317) [*]
ทำงาน	38.1(88)	61.9(143)	100.0(231)

* $p < .05$

งานการทำงานของสตรีในปัจจุบัน พบว่า สตรีที่ไม่ได้ทำงานเลี้ยงลูกดวยนมแม่ร้อยละ 50.5 ส่วนสตรีที่ทำงานเลี้ยงลูกดวยนมแม่เพียงร้อยละ 38.1 เท่านั้น และเมื่อศึกษาอิทธิพลของการทำงานในปัจจุบันของสตรีต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรด้วยค่า χ^2 พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายความว่า การทำงานของสตรีในปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานของสตรีในระยะหลังคลอดมีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงลูกดวยนมแม่ลดลง ส่วนสตรีที่ไม่ได้ทำงานโอกาสที่จะเลี้ยงลูกดวยนมแม่มีมากกว่า ทั้งนี้เพราะ เมื่อสตรีต้องออกทำงานนอกบ้านโอกาสที่จะให้นมลูกดวยตนเองจะลดลงมาก เวลาส่วนใหญ่จะใช้ในการทำงาน สตรีจึงหาอาหารอื่นทดแทนนมตนเองและหันมาพึ่งนมผสมและอาหารเสริม เป็นเหตุให้แม่หย่านมลูกเร็วกว่าเวลาอันควร (Esterik and Greina : 1981 : 184) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการทำงานของสตรีในปัจจุบันมีผลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงลูกดวยนมแม่ สอดคล้องกับการศึกษาของ สมชาย คุรงค์เดช และคณะ (2525) และสมพล พงศ์ไทยและคณะ (2524) ที่พบว่า การทำงานนอกบ้านของสตรี เป็นปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของสตรีผู้นั้น (ตารางที่ 10)

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะ กลุ่มสตรีที่ทำงานและเลี้ยงลูกดวยนมแม่ เพื่อจะได้อรรถาธิบายถึงลักษณะการทำงานของสตรี และความสัมพันธ์ระหว่างเวลาการทำงานของสตรีกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร พบว่า ในกลุ่มสตรีที่ทำงานและเลี้ยงลูกดวยนมแม่มีร้อยละ 87.5 เป็นผู้ที่ทำงานในเวลากลางวัน รองลงมาคือร้อยละ 7.4 ที่ทำงานทั้งในเวลากลางวันและเวลากลางคืน (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกดวยนมแม่ จำแนกตามลักษณะเวลาการทำงานของสตรี

เวลาการทำงานของสตรี	ร้อยละ
ทำงานเฉพาะ เวลากลางวัน	87.5 (77)
ทำงานเฉพาะ เวลากลางคืน	3.7 (3)
ทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน	7.4 (6)
ทำงานเวลาไม่แน่นอน	2.4 (2)
รวม	100.0 (88)

เมื่อนำเอาเวลาการทำงานของสตรีมาศึกษาหาความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรโดยใช้ค่า χ^2 พบว่า เวลาการทำงานของสตรีมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรน้อยมาก ดังแสดงในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามเวลาการทำงานของสตรี

เวลาการทำงานของสตรี	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
ทำงานเฉพาะเวลากลางวัน	39.7(77)	60.3(117)	100.0(194) ^{NS}
ทำงานเฉพาะเวลากลางคืน	27.3(3)	72.7(8)	100.0(11)
ทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน	33.3(6)	66.7(12)	100.0(18)
ทำงานเวลาไม่แน่นอน	25.0(2)	75.0(6)	100.0(8)

$> .05$

การศึกษาเรื่องการทำงานของสตรี พบว่า สตรีที่สามีไม่ได้ทำงานไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 72.7 ส่วนสตรีที่สามีทำงานไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 53.6 ทั้งนี้เพราะในกรณีที่สามีไม่ได้ทำงาน/ประกอบอาชีพ สามีของสตรีกลุ่มที่ศึกษาจะหันมาทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรแทนสตรีที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน โดยเฉพาะกาขาย หรือทำงานรับจ้างในโรงงาน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องพึ่งพานมผสมหรืออาหารเสริมทดแทนนมแม่ แต่ยังมีสตรีร้อยละ 27.3 ที่ยังสามารถเลี้ยงทารกด้วยนมตนเองได้ ซึ่งจากการสังเกตพบว่า เป็นสตรีที่มีอาชีพกาขายในแหล่งชุมชนที่ไม่ไกลจากที่พักอาศัยนัก จึงสามารถปลีกเวลามาให้นมของตนเองแก่ลูกได้ รวมทั้งให้นมในเวลากลางคืนได้เป็นส่วนมากอีกด้วย (ตารางที่ 13)

เมื่อศึกษากรณีที่สามีทำงาน พบว่า ถ้าสามีทำงาน สตรีส่วนใหญ่จะไม่ทำงานซึ่งมีถึงร้อยละ 61.6 มีสตรีเพียงร้อยละ 38.4 เท่านั้นที่ทำงานเพื่อหารายได้เพิ่มเติม ดังแสดงในตารางที่ 14 และพบว่า กรณีที่สามีทำงานสตรีเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 46.4 (ตารางที่ 13) เมื่อพิจารณาจากทางสถิติถึงอิทธิพลของการทำงานของสามีกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร พบว่า การทำงานของสามีมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามการทำงานของสามี

การทำงานของสามีในปัจจุบัน	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
ไม่ไ้ทำงาน	27.3(9)	72.7(24)	100.0(33) *
ทำงาน	46.4(239)	53.6(276)	100.0(515)

ตารางที่ 14 ร้อยละของการทำงานของสามี จำแนกตามการทำงานของสตรี

การทำงานของสามี	การทำงานของสตรี		รวม
	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	
ไม่ไ้ทำงาน	0.0(0)	100.0(33)	100.0(33) ^{NS}
ทำงาน	61.0	38.4(198)	100.0(515)

* $p < .05$

4) ปัจจัยด้านรายได้ครอบครัว เมื่อศึกษาอิทธิพลของรายได้ครอบครัวต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร พบว่า รายได้ครอบครัวของสตรีมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรน้อยมาก กล่าวคือ สตรีที่มีรายได้ครอบครัวต่อเดือนต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 48.7 ส่วนสตรีที่มีรายได้ครอบครัวต่อเดือนสูงกว่า 2,000 บาทต่อเดือน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 42.8 ดังแสดงในตารางที่ 15

ตารางที่ 15 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามรายได้ครอบครัวต่อเดือน

รายได้ของครอบครัวต่อเดือน	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
ต่ำกว่า 2,000 บาท	48.7(110)	51.3(116)	100.0(226) ^{NS}
สูงกว่า 2,000 บาท	42.8(138)	57.2(184)	100.0(322)

$p > .05$

5) ปัจจัยคานสถานที่คลอดลูกและผู้ที่ทำคลอด พบว่า สตรีที่คลอดลูกที่โรงพยาบาลของรัฐ-เอกชน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 43.7 แต่สตรีที่คลอดลูกที่บ้านของตนเองและบ้านญาติ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 58.6 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากทางโรงพยาบาลทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ความสำคัญในการ เลี้ยงลูกทั้งด้วยนมแม่และนมผสมด้วย นอกจากนี้แบบแผนของการเลี้ยงลูกในโรงพยาบาลก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สตรีไม่กล้าเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงลูก คือ ให้นมผสมร่วมกับนมแม่และชนิดของนมผสมก็เป็นชนิดเดียวกับที่ทางโรงพยาบาลจัดให้แกลุก เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายแก่ลูกถ้าเปลี่ยนวิธีการ เลี้ยงหรือเปลี่ยนชนิดของนม นอกจากนี้ยังมีสตรีเป็นจำนวนมากที่มีความรู้สึกว่าการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมจะทำให้ลูกแข็งแรงและไม่ยุ่งยากแก่ตนเองเมื่อตนเองจะไปทำธุระนอกบ้าน เมื่อศึกษาอิทธิพลของสถานที่คลอดลูกกับพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตรด้วยค่า χ^2 พบว่า สถานที่คลอดลูกคนสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตรของสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังแสดงในตารางที่ 16

ตารางที่ 16 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามสถานที่คลอดลูกคนสุดท้าย

สถานที่คลอดลูกคนสุดท้าย	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
บ้านของท่าน-ญาติ	58.6 (34)	41.4 (24)	100.0 (58)
โรงพยาบาลรัฐ-เอกชน	43.7 (214)	56.7 (276)	100.0 (490)

* $\chi^2 < .05$

ปัจจัยคานผู้ที่ทำคลอด พบว่า สตรีที่มีบุคลากรทางการแพทย์เป็นผู้ทำคลอด เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 44.0 แต่สตรีที่คลอดบุตรโดยบุคคลอื่น ๆ เป็นผู้ทำคลอด เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 58.3 และเมื่อศึกษาอิทธิพลของสถานที่คลอดลูกคนสุดท้ายต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตรด้วยค่า χ^2 ก็พบว่า ผู้ทำคลอดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตรของสตรีในชุมชนแออัดน้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้ที่ทำคลอดจะมีหน้าที่เฉพาะภายในห้องคลอดเท่านั้นและขณะที่อยู่ในห้องคลอด สตรีก็ไม่พร้อมที่จะรับฟังคำแนะนำในช่วงเวลาสั้นๆ และภายหลังจากออกจากห้องคลอดแล้วสตรีเหล่านั้นจะอยู่ในความดูแลของบุคคลอื่นที่มีใช้ผู้ที่ทำคลอดลูกคนสุดท้ายจนกระทั่งออกจากโรงพยาบาล แต่ในกรณีที่บุคคลอื่นทำคลอดคนนั้นสตรีมักจะคลอดที่บ้าน ผู้ทำคลอดได้แก่บุคคลที่เราเรียกว่า

"หมอต๋าย" และภายหลังคลอดหมอต๋ายจะติดตามคูแลในระยะเวลาอยู่ไฟจนครบ 45-49 วัน ตามความเชื่อแผนโบราณ กุศารางที่ 17

ตารางที่ 17 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามผู้ทำคลอดลูกคนสุดท้าย

ผู้ทำคลอดลูกคนสุดท้าย	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
บุคลากรทางการแพทย์	44.0(220)	56.0(280)	100.0(500) ^{NS}
บุคคลอื่นๆ **	58.3(28)	41.7(20)	100.0(48)

$\chi^2 < .05$

** ไคแก หมอต๋ายที่ไม่ได้ผ่านการอบรม มารดาของสตรี ญาติ ฯลฯ หรือบุคคลที่ไม่ได้เป็นบุคลากรทางการแพทย์

และเมื่อนำตัวแปรด้านการทำงานของสตรีมาศึกษา ร่วมกับตัวแปรผู้ทำคลอด พบว่า สตรีที่ไม่ได้ทำงานก่อนคลอดโดยมีบุคลากรทางการแพทย์ เป็นผู้ทำคลอดเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 49.8 และสตรีที่ทำงานก่อนคลอดและบุคคลอื่น เป็นผู้ทำคลอดเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 59.1 ในการทดสอบความสัมพันธ์ของพฤติกรรม การเลี้ยงดูบุตรของสตรีกับการทำงานของสตรี กรณีที่บุคลากรทางการแพทย์ เป็นผู้ทำคลอดด้วยค่า χ^2 พบว่า การทำงานของสตรีก่อนคลอดและมีบุคลากรทางการแพทย์ เป็นผู้ทำคลอดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การเลี้ยงดูบุตรของสตรี กุศารางที่ 18

ส่วนในกรณีบุคคลอื่นๆ ซึ่งไคแก หมอต๋ายที่ไม่ได้ผ่านการอบรม มารดาของสตรี และญาติ ฯลฯ เป็นผู้ทำคลอด โดยศึกษาเฉพาะการทำงานของสตรีที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การเลี้ยงดูบุตรของสตรีน้อยมาก กุศารางที่ 18

ตารางที่ 18 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกวัยนมแม่ จำแนกตามการทำงานของสตรี และผู้ทำคลอดลูกคนสุดท้าย

ผู้ทำคลอด	การทำงานของสตรี	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
บุคลากรทางการแพทย์	ไม่ไ้ทำงาน	49.8(147)	50.2(148)	100.0(295)*
	ทำงาน	35.6(73)	64.4(132)	100.0(205)
บุคคลอื่นๆ	ไม่ไ้ทำงาน	59.1(13)	40.9(9)	100.0(22) ^{NS}
	ทำงาน	57.7(15)	42.3(11)	100.0(26)

* $p < .05$

นอกจากการนำเอาตัวแปรผู้ทำคลอดมาศึกษา วมกับการทำงานของสตรี ก่อนคลอดแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำตัวแปรศาสนาที่สามของสตรีนับถือกับตัวแปร เรื่องผู้ทำคลอดมาศึกษา วมด้วย พบว่า ในกรณีที่สามของสตรีนับถือศาสนาพุทธ และบุคลากรทางการแพทย์เป็นผู้ทำคลอดสตรีจะ เลี้ยงลูกวัยนมแม่เพียงร้อยละ 42.9 และไม่เลี้ยงลูกวัยนมแม่ถึงร้อยละ 57.1 แต่สตรีที่สามนับถือศาสนาอิสลามและบุคลากรทางการแพทย์เป็นผู้ทำคลอดไม่เลี้ยงลูกวัยนมแม่เพียงร้อยละ 51.9

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของผู้ทำคลอดกับพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตร โดยศึกษา เฉพาะกรณีของศาสนาที่สามของสตรีนับถือด้วยค่า χ^2 พบว่า กรณีที่สามนับถือศาสนาพุทธ ผู้ทำคลอดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการ เลี้ยงบุตรของสตรี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก 1) สามมีได้เป็นผู้ ใ้ใหม่แก่ลูกโดยตรง 2) ศาสนาที่สามนับถือมิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อสตรีแต่อย่างใด 3) เป็นผลสืบ เนื่องมาจากวัฒนธรรมของสังคม ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมของสตรีที่แอบแฝงอยู่และมีอิทธิพลทาง อ้อมต่อสตรีได้ ดูตารางที่ 19

ตารางที่ 19 รอยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามค่าสำเนาที่สามของสตรี
นับถือ และผู้ทำคลอด

ค่าสำเนาที่สามของ สตรีนับถือ	ผู้ทำคลอด	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
พุทธ				
	บุคลากรทางการแพทย์	42.9(170)	57.1(226)	100.0(396) *
	บุคคลอื่นๆ	63.0(17)	37.0(10)	100.0(27)
อิสลาม				
	บุคลากรทางการแพทย์	48.1(50)	51.9(54)	100.0(104) NS
	บุคคลอื่นๆ	52.3(11)	47.7(10)	100.0(21)

* $p < .05$

สำหรับการศึกษาเรื่องผู้ให้คำแนะนำในการใช้นมผสมโดยศึกษาถึงความสัมพันธ์กับผู้ทำ
คลอดนั้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้ทำคลอดอาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะผู้ฝากครรภ์พิเศษกับแพทย์
แต่สตรีเหล่านั้นส่วนใหญ่ไม่นิยมการฝากครรภ์ ผู้ทำคลอดจะทำหน้าที่ของตนเองเฉพาะกระบวนการ
คลอดในห้องคลอดเท่านั้น การติดตามดูแลภายหลังคลอดเป็นหน้าที่ของบุคลากรทางการแพทย์กลุ่ม
อื่น เช่น พยาบาล นักศึกษาพยาบาล(นอกจากกรณีฝากครรภ์พิเศษกับแพทย์) นักศึกษาแพทย์ เป็นต้น
ช่วงเวลาที่สตรีพักภายหลังคลอดที่โรงพยาบาลประมาณ 2-3 วันเท่านั้น จากนั้นจะมารักษาต่อ
ที่บ้าน(ส่วนมากจะอยู่ไฟครบ 45-49 วัน) จากการศึกษาครั้งนี้จึงพบว่า กรณีที่บุคลากรทางการแพทย์
เป็นผู้ทำคลอด สตรีได้รับคำแนะนำให้ใช้นมผสมเพียงร้อยละ 27.5 และได้รับคำแนะนำจาก
บุคคลอื่นร้อยละ 72.5 ส่วนกรณีที่บุคคลอื่นเป็นผู้ทำคลอดพบว่า บุคลากรทางการแพทย์มีส่วนในการ
ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสมร้อยละ 40 และยังพบอีกด้วยว่า ผู้ทำคลอดไม่มีความสัมพันธ์
กับผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม (ตารางที่ 20) แต่เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์
ระหว่างสถานที่เกิดคลอดกับผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม พบว่า สถานที่เกิดคลอดสุดท้าย
มีความสัมพันธ์กับผู้ให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม กล่าวคือ สตรีที่คลอดลูกที่บ้านจะได้รับ
คำแนะนำในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสมจากบุคคลอื่นถึงร้อยละ 51.2 และจากบุคลากรทางการแพทย์
เพียงร้อยละ 42.8 และกรณีที่คลอดที่โรงพยาบาล พบว่า สตรีที่คลอดลูกที่โรงพยาบาลได้รับคำแนะนำ

แนะนำให้เลี้ยงลูกควายนมผสมจากบุคลากรทางการแพทย์เพียงร้อยละ 27.0 และได้รับคำแนะนำจากบุคคลอื่นๆ รวมทั้งจากประสบการณ์ของตนเองถึงร้อยละ 73.0 จะเห็นได้ว่า ผู้ที่ชักจูงให้สตรีเลี้ยงลูกควายนมผสมส่วนใหญ่มิใช่บุคลากรทางการแพทย์ แต่อำนาจการตัดสินใจส่วนมากมาจากตัวสตรีเองและบุคคลอื่นๆมากกว่า จึงพบว่า ไม่วาสตรีจะคลอดลูกที่บ้านหรือที่โรงพยาบาล สตรีส่วนใหญ่จะได้รับคำแนะนำจากบุคคลอื่นและสตรีที่ตัดสินใจด้วยตนเอง และนอกจากนี้คำแนะนำของบุคคลอื่นๆก็อาจมีผลกระทบมาจากความทันสมัย (Modernization) ในการที่จะตัดสินใจใช้นมผสมเลี้ยงลูกก็ได้ (ตารางที่ 21)

ตารางที่ 20 ร้อยละของสตรีที่ได้รับคำแนะนำในการใช้นมผสม จำแนกตามผู้ที่คลอดลูกคนสุดท้าย

ผู้ที่คลอดลูกคนสุดท้าย	ผู้ให้คำแนะนำ		
	บุคลากรทางการแพทย์	บุคคลอื่น-ตนเอง	รวม
บุคลากรทางการแพทย์	27.5(90)	72.5(237)	100.0(327) ^{NS}
บุคคลอื่นๆ	40.0(12)	60.0(18)	100.0(30)

$\chi^2 > .05$

ตารางที่ 21 ร้อยละของสตรีที่ได้รับคำแนะนำในการใช้นมผสม จำแนกตามสถานที่คลอดลูกคนสุดท้าย

สถานที่คลอดลูกคนสุดท้าย	ผู้ให้คำแนะนำ		
	บุคลากรทางการแพทย์	บุคคลอื่น-ตนเอง	รวม
บ้านตนเอง-ญาติ	42.8(15)	51.2(20)	100.0(35)*
โรงพยาบาลรัฐ-เอกชน	27.0(87)	73.0(235)	100.0(322)

* $\chi^2 < .05$

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการเลี้ยงลูกควายนมแม่ส่วนมากสรุปว่า สาเหตุที่ทำให้สตรีเลี้ยงลูกควายนมผสมส่วนมากมาจากการที่สตรีต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน ทำให้สตรีไม่มีเวลาให้นมลูกด้วยตนเองจึงหันมาใช้นมผสมแทน (สมพล พงศ์ไทย : 1981 : 327) จากการศึกษาครั้งนี้เช่นกันพบว่า มีสตรีร้อยละ 66.1 ที่เลี้ยงลูกควายนมผสมเพราะได้รับคำแนะนำจากผู้อื่น ส่วนอีกร้อยละ 33.9 ให้เหตุผลว่า เพราะต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน (ตารางที่ 22)

ตารางที่ 22 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม จำแนกตามสาเหตุที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม

สาเหตุที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม	ร้อยละ
ต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน	33.9(121)
ได้รับคำแนะนำจากผู้อื่น	66.1(236)
รวม	100.0(357)

ในการเลี้ยงลูกด้วยนมผสม พบว่า นมผสมยังขาดคุณสมบัติ บางประการซึ่งทำให้ไม่สามารถเท่าเทียมนมมารดาได้ทั้งหมด คือ ขาดภูมิคุ้มกันโรค จึงพบว่าทารกที่ได้รับการเลี้ยงด้วยนมผสมจะมีอัตราการป่วยและตายสูงมากโดยเฉพาะในเดือนแรก(ปราโมทย์ ประสาทกุล : 2522 : 28 , WHO : 1981 : 14-15) ส่วนใหญ่เป็นโรคอุจจาระร่วง ขาดอาหาร ติดเชื้อได้ง่าย ซึ่งพบว่าเป็นการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจเป็นส่วนมาก(Latham : 1979 : 6) นอกจากนี้นมผสมบางประเภท เช่น นมชงหวาน ยังมีอัตราส่วนของน้ำตาลที่สูงมาก เมื่อนำมาใช้เลี้ยงทารกจะดูเหมือนว่าทารกอ้วนท้วนสมบูรณ์ แต่แท้จริงนั้นเป็นการอ้วนแบบฉุ่ยและไม่แข็งแรงมากกว่า จากการศึกษาอาการดังกล่าวโดยการสัมภาษณ์สตรี พบว่า ทารกร้อยละ 53.5 มีอาการท้องอืด และร้อยละ 62.5 มีอาการเป็นหวัดและไม่สบายบ่อยๆ ส่วนอาการท้องเดินมีประมาณร้อยละ 38.9 อ้วนอู่มากมีประมาณ 9.2 % หงอยเหงา เชื่องซึมมี 4.5% และโตช้ากว่าเด็กอื่นมีประมาณร้อยละ 11.2 (ดังแสดงในตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม จำแนกตามอาการที่เกิดขึ้นกับทารก

อาการที่เกิดขึ้น	เกิดอาการ	ไม่เกิดอาการ	รวม
ท้องเดินเป็นประจำ	38.9(131)	61.1(218)	100.0(357)
ท้องอืด	53.5(191)	46.5(166)	100.0(357)
อ้วนอู่มาก	9.8(35)	90.2(322)	100.0(357)
หงอยเหงา ไม่ร่าเริง เชื่องซึม	4.5(16)	95.5(341)	100.0(357)
โตช้ากว่าเด็กอื่นๆ	14.6(52)	85.4(305)	100.0(357)
ร้องกวนบ่อยๆ	11.2(40)	88.8(317)	100.0(357)
เป็นหวัดหรือไม่สบายบ่อยๆ	62.5(223)	37.5(134)	100.0(357)

สำหรับสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสมในแต่ละเดือนจะต้องจ่ายค่านมผสมของลูกเป็นเงิน มีสิน้อยโดยเฉพาะในครอบครัวที่มีรายได้น้อย จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ค่าใช้จ่ายในการซื้อนมผสมคิดเป็นรายวันประมาณ 10-15 บาท (ไกรสิทธิ์ ตันติสิรินทร์ : 2525 : 85) หรือประมาณ เกือบ 1 ใน 4 ของรายได้ในครอบครัวที่มีรายได้ปานกลางและมากกว่าร้อยละ 60 ของผู้มีรายได้น้อย (พลสุข ศิริยาภรณ์ : 2520 : 1) โดยเฉพาะใน 6 เดือนแรกหลังคลอด การใช้นมผสมนั้น มารดาจะต้องมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นกว่าเดิมอีกเดือนละ 276.80 บาท (ภารดี เต็มเจริญ และคณะ : 2526 : 158) ถึงกระนั้นก็ยังมียุติชนมีสินมผสมเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาในกลุ่มสตรีที่อาศัยในชุมชนแออัดพบว่า มีสตรีร้อยละ 65 ต้องจ่ายเงินค่านมผสมเดือนละประมาณ 500 บาท ส่วน ค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์ต่างๆ เช่น ขวดนม ฯลฯ มีร้อยละ 96.6 ที่จ่ายเงินซื้ออุปกรณ์ดังกล่าว เดือนละไม่เกิน 500 บาท (ตารางที่ 25)

ตารางที่ 24 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม จำแนกตามค่านมผสมที่ต้องจ่ายในแต่ละเดือน

ค่านมผสมที่ต้องจ่ายในแต่ละเดือน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 500 บาท	65.0(232)
501 - 1,000 บาท	29.4(105)
1,000- 2,000 บาท	5.6(20)
รวม	100.0(357)

ตารางที่ 25 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผสม จำแนกตามค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์ต่างๆ

ค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์ต่างๆ	ร้อยละ
ได้รับอุปกรณ์จากการใช้ของลูกคนก่อน	2.0(7)
ต่ำกว่า 500 บาท	96.6(345)
501 - 1,000 บาท	1.4(5)
รวม	100.0(357)

การให้อาหารเสริม

อาหารเสริมเป็นอาหารที่จำเป็นสำหรับทารกเมื่อทารกเริ่มโตขึ้น โดยปกติมักเริ่มให้อาหารเสริมเมื่อทารกอายุย่างเข้าเดือนที่ 3 ทั้งนี้เพราะทารกต้องการสารอาหารอื่นเพื่อการเจริญเติบโตมากขึ้น (แต่ถ้าให้เร็วเกินไปคือ เร็วกว่า 3 เดือนจะทำให้เด็กกลายเป็นโรคขาดอาหารได้) ดังนั้นลำพังแตนมแม่หรือนมผสมจึงไม่เพียงพอสำหรับทารก อย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่องระยะเวลาที่ควรเริ่มอาหารเสริมและประเภทของอาหารเสริมก็แตกต่างกันไป เนื่องจากความแตกต่างในด้านทัศนคติ ความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น สำหรับชุมชนแออัด พบว่า การเริ่มอาหารเสริมแก่ทารกเร็วกว่าที่ควรคือ เร็วกว่า 3 เดือน การที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากสตรีต้องออกทำงานนอกบ้านจึงต้องให้ผู้อื่นดูแลลูกแทนตนเอง และประกอบกับค่านิยมโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ราคาค่อนข้างแพง (อารมณ วิฑูรย์ : 2526 : 233) แต่เดิมอาหารเสริมที่นิยมกันทั่วไปคือ กลวยครูดและข้าวบด และเชื่อว่าถ้าให้กลวยครูดเด็กจะเลี้ยงง่ายไม่ร้องกวน แต่ปัจจุบันความทันสมัย (Modernization) ได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนแออัดมากขึ้น อาหารทารกก็ได้รับการพัฒนามาจนกลายเป็นอาหารเสริมสำเร็จรูปและเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไปมากขึ้น จากการศึกษาครั้งนั้นพบว่า กลวยครูดก็ยังเป็นอาหารเสริมที่เป็นที่นิยมมากที่สุดถึงร้อยละ 55.0 และรองลงมาคือ การให้อาหารเสริมสำเร็จรูปมีร้อยละ 26.1

ในการศึกษาถึงสาเหตุของการให้อาหารเสริมแก่ลูกนั้น พบว่า สตรีร้อยละ 62.8 มีเหตุผลในการให้อาหารเสริมแก่ลูกเพราะได้รับคำแนะนำจากบุคลากรทางการแพทย์และบุคคลอื่นๆ รองลงมาคือร้อยละ 31 ที่ให้อาหารเสริมเพราะตนเองมีประสบการณ์ในการเลี้ยงทารกมาก่อน

ส่วนระยะเวลาที่ให้อาหารเสริมแก่ลูกครั้งแรกนั้น สตรีส่วนมากคือ ร้อยละ 62.6 เริ่มอาหารเสริมครั้งแรกเมื่อลูกอายุ 2-3 เดือน รองลงมาคือร้อยละ 22.4 ที่เริ่มอาหารเสริมเมื่อทารกอายุ 1-2 เดือน ดังแสดงในตารางที่ 26

ตารางที่ 26 ร้อยละของสตรีที่ให้อาหารเสริมแก่ลูก จำแนกตามประเภทของอาหารเสริมที่ให้อีก เหตุผลในการให้อาหารเสริม และอายุของลูกที่เริ่มอาหารเสริมครั้งแรก

ขอมูล	ร้อยละ
ประเภทของอาหารเสริมที่ให้อีก	
ข้าวบด	17.0(83)
กล้วยครูด	55.0(268)
ขนมปังชุบน้ำ	1.0(5)
น้ำข้าว	0.2(1)
น้ำผึ้ง	0.6(3)
อาหารเสริมสำเร็จรูป	26.1(127)
รวม	100.0(487)
เหตุผลที่ให้อาหารเสริม	
ไม่มีนม	1.6(8)
ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรทางการแพทย์และบุคคลอื่น	62.8(306)
ต้องทำงานนอกบ้าน	0.8(4)
ไม่มีเงินซื้อนมผสม	3.7(18)
จากประสบการณ์ตนเอง	31.0(151)
รวม	100.0(487)
อายุของลูกที่เริ่มให้อาหารเสริม	
ต่ำกว่า 1 เดือน	15.0(73)
1-2 เดือน	22.4(109)
2-3 เดือน	62.6(305)
รวม	100.0(487)

ในการเริ่มอาหารเสริมครั้งแรกมักจะสัมพันธ์กับระยะเวลาการให้นมลูก กล่าวคือ ถ้าสตรีให้อาหารเสริมแก่ลูกเร็วจะมีระยะเวลาให้นมลูกสั้นเข้า ข้อเสียของการให้อาหารเสริมเร็วกว่า 3 เดือนคือ ทารกจะเกิดภาวะทุพโภชนาการ เนื่องจากในช่วง 3 เดือนแรกของอายุทารกอาหารที่มูกดูดมากที่สุด คือ นมแม่ แต่ความเชื่อเก่าๆเชื่อว่า การให้นมแม่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เนื่องจากทุกครั้งทารกต้องเป็นแม่ก็เข้าใจว่าลูกยังไม่อิ่ม จึงทำให้แม่ต้องเพิ่มอาหารเสริมให้ทารกด้วย จากการศึกษาพบว่า สตรีที่ให้นมลูกนานเกิน 3 เดือน จะให้อาหารเสริมแก่ลูกครั้งแรกเมื่อทารกอายุ 2 เดือนขึ้นไปถึงร้อยละ 63.6 ซึ่งมากกว่าสตรีที่ให้นมลูกนานไม่ถึง 3 เดือน และพบว่า เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาให้นมลูกกับระยะเวลาที่เริ่มอาหารเสริมโดยทดสอบด้วยค่า χ^2 พบว่า ระยะเวลาที่ให้อาหารเสริมแก่ลูกกับระยะเวลาที่ให้นมลูกมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั่นคือ เมื่อสตรีให้นมลูกนานกว่า 3 เดือนก็จะเริ่มให้อาหารเสริมแก่ลูกครั้งแรกช้ากว่าสตรีที่ให้นมลูกน้อยกว่า 3 เดือน ดังแสดงในตารางที่ 27

ตารางที่ 27 ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่ให้นมลูกกับระยะเวลาที่เริ่มอาหารเสริมครั้งแรกแก่ลูก

ระยะเวลาที่ให้นมลูก	ระยะเวลาที่เริ่มอาหารเสริม			รวม
	ช้ากว่า 1 เดือน	1-2 เดือน	2 เดือนขึ้นไป	
0 - 3 เดือน	19.1(9)	27.7(13)	53.2(25)	100.0(47) *
นานกว่า 3 เดือน	14.5(64)	21.8(96)	63.6(280)	100.0(440)

* $\chi^2 < .05$

จำนวนบุตรเกิดรอด พบว่า สตรีที่มีจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่า 3 คน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ร้อยละ 67.3 แต่สตรีที่มีจำนวนบุตรเกิดรอดน้อยกว่า 3 คน เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงร้อยละ 40.1 ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะการที่มีจำนวนบุตรเกิดรอดมาก(มากที่สุด 11 คน) ทำให้สตรีต้องดูแลลูกด้วยตนเองและโอกาสที่จะออกไปทำงานนอกบ้านจึงน้อยลง ประกอบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจทำให้สตรีที่มีลูกมากกว่า 3 คน หันมาใช้นมแม่มากขึ้นเพราะประหยัดกว่า และเมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนบุตรเกิดรอดกับพฤติกรรมการเลี้ยงลูกด้วยค่า χ^2 พบว่า จำนวนบุตรเกิดรอดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรของสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังแสดง

ในตารางที่ 28

ตารางที่ 28 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงและไม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามจำนวนบุตรเกิดรอด

จำนวนบุตรเกิดรอด	เลี้ยง	ไม่เลี้ยง	รวม
1 - 3 คน	40.1(178)	59.9(266)	100.0(444) *
มากกว่า 3 คน	67.3(70)	36.7(34)	100.0(104)

* $P < .05$

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความรู้สึกของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่มีต่อลูกในขณะลูก
 อยู่นม ทั้งนี้เพราะในการให้ลูกดูดนมแม่นั้นมีข้อดี คือ สตรีผู้เป็นแม่และทารกจะได้รับการถ่ายทอด
 ความรู้สึกต่อกันทำให้ทารกรู้สึกอบอุ่น นอกจากนี้จะได้รับอาหาร แล้วยังช่วยพัฒนาทางด้านจิตใจและ
 บุคลิกภาพแก่ทารกอีกด้วย จากการศึกษาถึงความรู้สึกของสตรีขณะให้นมลูก พบว่า ร้อยละ 62.2
 รู้สึกรักลูกมากชั้น อีกร้อยละ 19.9 ที่ตอบว่าทำตามหน้าที่ของตนเอง และมีส่วนน้อยเพียงร้อยละ
 2.1 ที่รู้สึกเฉยๆ ดังแสดงในตารางที่ 29

ตารางที่ 29 ร้อยละของสตรีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำแนกตามความรู้สึกของสตรีในขณะให้นมลูก

ความรู้สึกของสตรีขณะให้นมลูก	ร้อยละ
พอใจและภูมิใจที่ตนเองเป็นแม่	10.6(26)
รักลูกมากชั้น	62.2(154)
เบื่อหน่ายเกลียดชังลูก	5.6(14)
เป็นหน้าที่ของแม่ ตนเองทำตามหน้าที่	19.9(49)
เฉยๆ	2.1(5)
รวม	100.0(248)

การศึกษาครั้งนี้ยังได้ศึกษาถึงเหตุผลใจที่ทำให้สตรีต้องการที่จะเลี้ยงลูกของตนเองให้มีสุขภาพที่แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อประเมินว่าสตรีเหล่านี้จะให้ความสำคัญต่อบุตรมากน้อยเพียงไร พบว่า มีถึงร้อยละ 50.6 ของสตรีที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดตอบว่า ตนเองเลี้ยงลูกไปตามดวง เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องเลี้ยงไปเรื่อยๆตามมีตามเกิด รองลงมาคือ ร้อยละ 29 ตอบว่า ตนเองรู้สึกรักลูกและจะเลี้ยงลูกให้ดีที่สุดตามความสามารถของตนเอง มีเพียงไม่ถึงร้อยละ 1 ที่ได้รับคำแนะนำถึงความสำคัญในการเลี้ยงลูกจากหนังสือ ดังแสดงในตารางที่ 30

ตารางที่ 30 ร้อยละของสตรี จำแนกตามเหตุผลใจในการเลี้ยงบุตรให้แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

เหตุผลใจในการเลี้ยงบุตร	ร้อยละ
สามีสมาใจช่วยดูแล	16.8(92)
ญาติให้คำแนะนำในการเลี้ยงลูก	2.9(16)
อ่านหนังสือ	0.7(4)
เลี้ยงตามดวง	50.6(277)
รักลูก	29.0(159)
รวม	100.0(548)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย